

**QUROLLI TO'QNASHUV VAZIYATLARIDA XODIMLARNING
PSIXOLOGIK JANGAVAR TAYYORGARLIGINI OSHIRISH:
INNOVATSION VA VIRTUAL YONDASHUVLAR**

Mirzatullayev Abror Asatulla o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-kurs kursanti

Toshkent. sh

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20679613>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada o'qotar qurol bilan xizmat olib boruvchi xodimlarni real qurolli to'qnashuvlarga psixologik jihatdan tayyorlash, tezkor qaror qabul qilish (Shoot / Don't Shoot) ko'nikmalarini shakllantirishda innovatsion va virtual reallik (VR) texnologiyalaridan foydalanish masalalari tahlil qilingan. An'anaviy qog'oz nishonlarga qarata o'q otish mashqlarining xodim ruhiyatini to'liq shakllantira olmasligi, dinamik va o'zgaruvchan ssenariylar ostida mashg'ulot o'tkazish zarurati ilmiy asoslangan. Shuningdek, qurol qo'llanilgandan so'ng xodimlarda kelib chiqishi mumkin bo'lgan post-travmatik stress buzilishi (PTSD) ning oldini olish taktikasi yoritilgan. AQSh (FATS trenajyorlari), Germaniya va Janubiy Koreya politsiya akademiyalarida virtual reallik orqali stress-inkubatsiya o'tkazish borasidagi xorij tajribasi qiyosiy o'rganilib, IIV tizimida kadrlar tayyorlash metodikasini takomillashtirish yuzasidan aniq ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: psixologik jangovar tayyorgarlik, virtual reallik (VR), Shoot/Don't Shoot ssenariysi, post-travmatik stress, qurol qo'llash, qaror qabul qilish, innovatsion texnologiya, xorij tajribasi.

Аннотация. В данной научной статье анализируются вопросы психологической подготовки сотрудников, несущих службу с огнестрельным оружием, к реальным вооруженным столкновениям, а также использование инновационных технологий и виртуальной реальности (VR) для

Contact: 99 826 99 56

формирования навыков быстрого принятия решений (Shoot / Don't Shoot). Научно обосновано, что традиционная стрельба по бумажным мишеням не способна полностью сформировать психику сотрудника, подчеркнута необходимость тренировок в условиях динамичных и изменчивых сценариев. Также освещена тактика предотвращения посттравматического стрессового расстройства (ПТСР), которое может возникнуть у сотрудников после применения оружия. Изучен зарубежный опыт полицейских академий США (тренажеры FATS), Германии и Южной Кореи по проведению стресс-инкубации с помощью виртуальной реальности, разработаны конкретные научно-практические предложения по совершенствованию методики подготовки кадров в системе МВД.

Ключевые слова: психологическая боевая подготовка, виртуальная реальность (VR), сценарий Shoot/Don't Shoot, посттравматический стресс, применение оружия, принятие решений, инновационная технология, зарубежный опыт.

Abstract. This scientific article analyzes the issues of psychologically preparing officers serving with firearms for real armed encounters and using innovative and virtual reality (VR) technologies to form quick decision-making skills (Shoot / Don't Shoot). It is scientifically substantiated that traditional shooting at paper targets cannot fully shape the officer's psyche, emphasizing the need for training under dynamic and changing scenarios. The tactics of preventing post-traumatic stress disorder (PTSD), which can occur in officers after using a weapon, are also highlighted. The foreign experience of police academies in the USA (FATS simulators), Germany, and South Korea in conducting stress incubation through virtual reality was comparatively studied, and specific scientific and practical proposals were developed for improving the methodology of personnel training in the Ministry of Internal Affairs system.

Keywords: psychological combat training, virtual reality (VR), Shoot/Don't Shoot scenario, post-traumatic stress, use of weapons, decision making, innovative technology, foreign experience.

Huquqni muhofaza qiluvchi organlar amaliyotida xodimlarning jangovar shayligi asosan ularning tirdagi o'q otish natijalari bilan o'lchanadi. Biroq, politsiya va harbiy psixologiya shuni isbotlaydiki, qimirlamaydigan, javob qaytarmaydigan qog'oz nishonga qarata otish — xodimni real jangovar to'qnashuvga psixologik jihatdan tayyorlamaydi. Qog'oz nishon otayotgan insonda qo'rquv, ikkilanish yoki axloqiy to'siqlar mavjud bo'lmaydi.

Haqiqiy vaziyatda esa jinoyatchi harakatlanadi, baqiradi, yashirinadi va qolaversa, jinoyatchi orqasida begunoh odamlar bo'lishi mumkin. Xodim "Otish yoki Otmaslik" (Shoot / Don't Shoot) qarorini kuchli psixologik stress ostida qabul qilishi kerak bo'ladi. Agar o'quv jarayonida xodim faqat mexanik otishga o'rgatilib, psixologik ssenariylarga duch kelmasa, real vaziyatda u yo qonuniy vakolatidan foydalanishga qo'rqadi (natijada o'zi yoki fuqaro qurbon bo'ladi), yoxud vahimaga tushib qurolsiz shaxsga asossiz o't ochib qo'yishi mumkin.

Qurolni ishlatish — bu barmoq muskullarining emas, eng avvalo miyaning ishi. Politsiya taktikasida qaror qabul qilish jarayoni OODA sikli (Observe, Orient, Decide, Act - Kuzatish, Baholash, Qaror qilish, Harakat) deb ataladi. Ekstremal vaziyatda inson miyasi tahliliy fikrlashni o'chirib, instinktlarga o'tadi. "Shoot / Don't Shoot" treninglari xodimning miyasiga shunday kod o'rnatadiki, u kutilmagan vaziyatda shubhali buyumni (masalan, jinoyatchining cho'ntagidan tezlik bilan olib chiqilgan qora rangli telefonni) qurol deb o'ylab xato o't ochmasligi, yoki aksincha, haqiqiy pichoqni ko'rganda ikkilanmasdan o'zini himoya qilishi kerak. Bu ko'nikma faqat miyani vizual va dinamik ssenariylarga qayta-qayta duchor qilish orqali hosil bo'ladi (Miyadagi mushak xotirasi).

Bugungi kunda psixologik jangovar tayyorgarlik Virtual Reallik (VR) texnologiyalari orqali ta'minlanmoqda. Maxsus VR ko'zoynak taqqan xodim 360 darajali interaktiv dunyoga tushadi. Ssenariylar turlicha bo'ladi: masalan, xodim qorong'u binoga kiryapti, burchakdan bir shaxs yig'lab yugurib chiqyapti, uning orqasidan esa qurolli shaxs kelmoqda. VR trenajyor xodimning qayerga qarayotganini, qachon qurolini qinidan chiqarganini, ovoz ohangini va o't ochish tezligini hisoblaydi. Eng muhimi — ssenariyni boshqarib turgan psixolog-instruktor vaziyatni istalgan paytda o'zgartirishi, jinoyatchini taslim bo'lishga yoxud kutilmaganda hamla qilishga majbur etishi mumkin. Bu jarayonda xodimning psixikasi real to'qnashuvdagi stressni (pulsning tezlashishi, terlash) o'zidan o'tkazadi (Stress Inoculation Training).

Xodim to'g'ri qaror qabul qilib, qonuniy ravishda jinoyatchiga qarata o'q uzgan va uni zararsizlantirgan taqdirda ham, uning ruhiyati jiddiy jarohatlanadi. Inson psixologiyasi o'z turiga xos bo'lgan boshqa insonni jarohatlash yoxud o'ldirishga qarshi tabiiy to'siqqa ega. Otishmadan so'ng xodimlarda ko'pincha Post-travmatik stress buzilishi (PTSD) kuzatiladi: uxloymaslik, voqea ko'z oldidan o'taverishi, o'zini ayblash (survivor's guilt), alkogolga moyillik yoki agressivlik. Shuning uchun, psixologik tayyorgarlik faqat qurol otishdan oldingi emas, balki undan keyingi reabilitatsiyani ham to'liq qamrab olishi lozim.

Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSh): FQB (FBI) va politsiya akademiyalarida FATS (Firearms Training Systems) kabi simulyatorlar o'quv jarayonining majburiy va eng asosiy qismidir. Ofitserlar har yili o'nlab "Shoot / Don't Shoot" ssenariylaridan imtihon topshiradilar. Shuningdek, qurol qo'llagan ofitser qonuniy tekshiruv tugagunga qadar va psixologning ijobiy xulosasi olingunga qadar ma'muriy ta'tilga chiqariladi (majburiy dam oladi).

- **Germaniya:** Germaniya politsiyasi maxsus jihozlangan "Taktik qishloqlar"da Paintball yoki Simunition (bo'yoqli o'q otadigan haqiqiy qurol)

yordamida mashq qiladi. O'ziga qarab o'q (garchi u bo'yoq bo'lsa-da) uchib kelayotganini ko'rgan xodim haqiqiy jangovar shokni boshdan kechiradi va adrenalin ostida ishlashga o'rganadi.

- **Janubiy Koreya:** Politsiya xodimlarining jangovar tayyorgarligi to'liq sun'iy intellektga asoslangan VR poligonlarda amalga oshiriladi. Tizim xodimning yurak urishi (pulsometr) orqali uning stress darajasini o'lchab turadi va agar xodim haddan ziyod qo'rquvga tushsa, instruktor ssenariyni pauza qilib, nafas olish mashqlarini o'tkazadi.

Xodimlarning psixologik jangovar tayyorgarligini zamonaviy standartlar darajasiga olib chiqish maqsadida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, IIV Akademiyasi hamda hududiy Malaka oshirish markazlarida qog'oz nishonlarga o'q otish me'yorlarini qisqartirgan holda, AQSh va Koreya tajribasi asosida "Virtual reallik (VR) asosidagi Taktik-psixologik qaror qabul qilish" trenajyorlarini keng joriy etish va o'quv rejasining majburiy qismiga kiritish.

Ikkinchidan, O'zbekiston Respublikasi IIVning "O'qotar qurol qo'llash bilan bog'liq vaziyatlarda xodimlarning harakati" bo'yicha idoraviy yo'riqnomasiga xodim qurol ishlatganidan so'ng unga nisbatan xizmat tekshiruvi o'tkazilishi bilan bir vaqtda **majburiy tartibda 3 kunlik psixologik reabilitatsiya (De-briefing)** tayinlanishi tartibini kiritish. Voqea joyidan xodimni darhol olib ketish va unga psixologik yordam ko'rsatish uning kelajakdagi xizmat layoqatini asrab qoladi.

Uchinchidan, IIO xodimlari uchun amaliy psixologlar tomonidan "Jangovar vaziyatda qo'rquv va stressni boshqarish" bo'yicha doimiy mobil o'quv-seminarlar tashkil etish, ularga nafas olish, diqqatni jamlash va "Tunnelli ko'rish" (Tunnel vision) ta'siridan chiqish metodikalarini o'rgatish.

Xulosa o'rnida ta'kidlash kerakki, innovatsion texnologiyalar yordamida toblangan psixologik immunitet xodim uchun bronjiletndan-da muhimroqdir. Qurol o'z manziliga xatosiz yetib borishi va qonun doirasidan chetga chiqmasligi uchun

xodimning ongi eng mukammal "nishonga oluvchi kompyuter" bo'lib xizmat qilishi shart.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonuni. 16.09.2016 yildagi O'RQ-407-son.
2. Худойбердиев А.А. "Маъмурий ишларни юритиш кафолатлари ва ҳуқуқни қўллаш амалиёти". Ўқув қўлланма. – Тошкент: ИИБ Академияси, 2024.
3. Гафуров И. ва бошқ. "Ички ишлар органларида психологик таъминлаш ва низоли вазиятларни бошқариш". – Тошкент: ИИБ Малака ошириш институти, 2022.
4. Lewinski, W., et al. "The influence of stress on decision-making and shoot/don't shoot scenarios in law enforcement". Force Science Institute Publications, 2015.
5. Nieuwenhuys, A., & Oudejans, R. R. "Effects of anxiety on handgun shooting behavior of police officers: a pilot study". Anxiety, Stress, & Coping, 2010.
6. Hine, K. A., et al. "Virtual reality and the use of force: A critical review of the literature". Journal of Criminal Justice, 2018.

